

Fahir İz: *Eski Türk Edebiyatında Nesir, XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortasına kadar yazmalardan seçilmiş metinler*, I, Osman Yalçın Matb., İstanbul 1964, Önsöz : I-XXII, Metinler : 1-653, fiyatı 100 lira.

Türkiyat Enstitüsü'nün değerli müdürü Prof. Fahir İz'in bu kitabı ilim ve kültür hayatımız için bir müjde ile gelmektedir. Kendisi bu kitabı, yazmakta olduğu *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* için tasarladığı yardımcı kitaplar serisinin ilk cildi olarak yayınlamış bulunmaktadır. Bu yardımcı kitaplar, eski Türk nesir ve nazmına ait metinleri içine alan üçer ciltten altı cilt olacaktır. Her üç cildin ilk iki cildi metinleri üçüncüsü notları, sözlüğü ve örnek tıpkıbasımlarla bibliyografyayı ihtiva edecekler.

Bu kitapta *Metinler* nesir edebiyatının belli başlı kollarına göre şu bölümlerde toplanmıştır: 1. Dinî metinler (tefsir, hadis, akâid, fıkıh, tasavvuf), 2. Menkıbevi İslâm tarihi (siyer, kısas-i enbiyâ, tezkiret'ül-enbiyâ, Maktel-i Hüseyin, Tarih), 3. Dinî-Destanî metinler (destanî hikâyeler, menâkıbnâmeler), 4. Hikâye, 5. Halk hikâyeleri, 6. Destânî eserler, 7. Destânî tarihler.

Metinlerin seçilmesi, böyle bir eserde şüphesiz en nazik iş olacaktır. Herşeyden evvel bunların, eski Türk edebiyatında nesir tarihini gerçekten aydınlatacak belgeler mahiyetinde olması gerekirdi. Nesir edebiyatının çeşitli kollarında gelişmeleri en iyi yansıtan örnek metinleri bulup çıkarmak çetin ve yorucu bir iştir. Prof. İz, Türk edebiyatında nesir üzerinde yeni bir anlayışla işi ele almıştır: Türk edebiyatında nesir yan yana üç kol halinde gelişmiştir. Edebi nesri sadece inşa nesri sayan dar görüşten kurtulmak gerektir. Prof. İz, metinleri seçerken bu geniş açıdan hareket etmiştir. Seçtiği metinler, hakikaten çeşitli kollarında Türk nesrinin en büyük ustalarının elinden çıkmış örnek parçalarıdır. Tarihi gelişmeyi belirtecek şekilde çeşitli devrelerin tipik temsilcileri seçilmiştir. Bu arada inşa nesrinin Fatih Mehmet devrinde başladığı fikrini (s. X) temamlı paylaşamıyoruz. Zira daha önce Farsça nesri örnek alan bir inşa nesri meydana getirmek için çaba harcadığını gösteren belgelere malikiz. XV. asır başlarına ait Ahmed-i Dâî-nin *Teressül'ü* (bak. İ. H. Ertaylan, *Ahmed-i Dâî, Hayatı ve Eserleri*, İst. 1952, 157-60) ile Yahya b. Mehmed'in II. Murad devrinde yazdığı *Menâhic'ül-İnşâ* (bu eserin verdiği vesika örneklerini iki nüshaya göre neşre hazırlamış bulunuyoruz) ilk akla gelen eserlerdir. Bu ikincisinde yeni inşa için Farsça'dan nasıl *calque*'ler yapıldığını gösteren açık misaller vardır. Bence bir çok sahalarda olduğu gibi Osmanlı inşa nesrinin kuruluşunu en aşağı II. Murad devrinde aramalıdır. İnşa nesri tabii olarak Divan kâtiplerinin elinde gelişmiştir ve bu yapma dilde edebî eserler çoğunlukla küttâb sınıfından kimseler tarafından yazılmıştır. XV. asırda küttâbın başında en yüksek makam sahiplerinin Farsça inşada tanınmış münşilerden, hatta doğrudan doğruya İranlılardan (tabii bir çoğu da Azerî) seçilmiş olması tesadüf eseri değildir. Bu sebeple biz resmi inşa diline onların yapma dilinde yaratılmış edebiyatı aynı kaynağa bağlıyoruz.

Prof. İz, metinleri seçerken, yalnız dil bakımından değil, içindekiler bakımından da dikkatli davranmıştır. Bu metinlerden çoğu kültür tarihimize oğraşanlar için kolayca kullanılabilir belgeler hizmeti görebilir. Bu metinlerin çoğunun henüz yazma halinde buldukları unutulmamalıdır. Meselâ, Vâidî'nin *Hâce-i Cihân* adlı eserinden alınan parçalarda *kalender*, *abdâl* tasvirleri (s. 119-121) birer vesika

mahiyetindedir. Ev sahibi ile sancak beyi arasındaki konuşma (s. 206), Saru Saltuk ile Osman oğulları (s. 312), Akşemseddin ve İstanbul Fethi (345) Gagauzlar (s. 531), Osman Gazi'nin seçilmesi (s. 538) tarihçinin işine yarayacak değerli kaynaklardır. Fetvalara gelince Kemal Paşazâde'ye ait fetvaları Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan K. No. 2039 mecmuada (varak 107b-193a) bulmak mümkündür. Bu fetvalar gerek dil gerek içtimai tarih bakımından son derece dikkate değer belgelerdir.

Her bir metnin kabul edilen tasnif tarzına göre hangi kategoriye ait olduğunu tayin etmek hakikaten güçtür. Aceba Kâtip Çelebi, Fındıklı Mehmed, Koçu Bey nesrini, halkın konuştuğu dili esas alan nesre mi, yoksa inşa nesrile halk dili arasında *orta nesire* mi mal etmek gerekir? Nitekim Prof. İz, Koçu beyi her ikisinde gösterir. Bu vesile ile işaret edelim ki, Koçu bey'in arızaları, aslında Sultan İbrahim'e değil, IV. Murad'a verilmiştir. S. İbrahim'e sunduğu risale teşkilâta aittir.

Böyle bir eserde şüphesiz en mühim noktalardan biri de metnin orijinaline tam sadakatle hatasız verilmesi ve nusha farklarının gösterilmesidir. Prof. İz, en iyi nüshaları kullanmağa çalışmıştır. Bazan iki yazma kullanmış (meselâ Dede Korkud, s. 422) fakat nasıl kullandığını göstermemiştir. Kendisi imlâ meselesine temas etmiş, Önsöz'de misaller vermiştir. Osmanlıca imlânın gelişmesi tarihini ayrı ve sistematik bir araştırma konusu olarak ele alma lüzumunu bu kayıtlar bir kere daha kuvvetle belirtmektedir. Bu mesele filologların sistematik çalışmalarile çözülebilecek bir muamma olarak ortadadır.

Metinlerin eski harfle verilmiş olması şimdiki şartlar karşısında izlenecek en doğru yoldur, kanısındayız. Zira Osmanlıca için bir transkripsiyon alfabesi henüz meydana konup denenmiş ve geliştirilmiş değildir. Diğer taraftan böyle bir alfabe kullanıldığı takdirde kesin bir çözüm şekline bağlanması imkânsız bir takım fonetik meselelerine girmek gerekirdi. Bununla beraber yayınlanan metinlerde bazı hatalardan sakınmak imkânı olmadığı görülüyor. Bir misâl vermek üzere şunları zikrelelim: (s. 296) قریمی شهری , Kırım şehri (tarihî Eski-Kırım yahut Salgat) (aynı yer) حاجی برهان , Hacı Tarhan (Astrahan) olmalı. Eklenen mufassal bir düzeltme cetveli ile baskı hatalarının çoğu tashih edilmiştir.

Metnin anlaşılmasını kolaylaştıracak kısa notları bu cilde koymak iyi olurdu. Yine bu ciltte istinsah tarihi, eserin kime ithaf edilmiş olduğu, yazarı hakkında daima alınan metnin başında tam bilgi verilmesi gereklidir, sanıyoruz.

İşaret ettiğimiz bu noktalar eserin değerini eksiltmez. Prof. İz, büyük bir çalışmanın mahsülü olan bu eserle büyük bir boşluğu doldurmakta, eski Osmanlı Türk nesrini ve kültürünü araştıracaklar için sistematik bir kılavuz sunmuş bulunmaktadır. Diğer ciltlerin tezelden yayın sahasına çıkması şüphesiz bu alanlarda çalışanların ortak dileğidir.

Prof. Dr. HALİL İNALCIK